

Н.В. ГАЛЬГО

ЛІТАРАТУРНЫЯ КРЫНІЦЫ БЕЛАРУСКАЙ ПЕРАКЛАДНОЙ АПОВЕСЦІ «ПАКУТЫ ХРЫСТА» (канец XV ст.)

Рассматривается архитектура повести на макро- и микроуровнях. Исследуются авторские приемы построения текста произведения и их специфика.

The architectonics of the novel is considered at macro- and micro levels. The author's methods of text building and their particularities are studied. The conception of the literary monument is exposed.

Пры разглядзе сярэднявечнага твора адным з галоўных з'яўляецца пытанне пра склад і звязаную з ім праблему адзіна- ці розначасовасці стварэння асобных яго частак, бо кампілятыўнасць і «ласкутнасць» - істотныя рысы старажытных тэкстаў. «Для сярэднявечнага светаўспрымання, - адзначае Ю. Калпінскі, - было характэрна <...> імкненне спазнаць агульныя заканамернасці, якія ляжаць у аснове ўсяго існуючага <...> Вынікам гэтага з'явілася <...> пастаяннае прыцягненне мастацтва сярэдніх вякоў да складаных тэм, да агромністых сінтэтычных ансамбляў...»* (Колпинский 1960, 17). У сувязі з гэтым узнікае пытанне: ці з'яўляецца беларуская перакладная аповесць «Пакуты Хрыста»** цэласным творам, які належыць аднаму аўтару, ці перад намі кампіляцыя, якая была створана на аснове некалькіх твораў розных аўтараў. Погляды даследчыкаў на дадзеную праблему супярэчлівыя, а нярэдка і дыяметральна супрацьлеглыя.

Некаторыя даследчыкі атаясамліваюць тэкст аповесці «Пакуты Хрыста» з апакрыфічным «Евангеллем Мікодэма». Непасрэднай прычынай гэтага сталі заключныя словы твора: «*Про тож нине, братья наймилейша, то е чтение, которое чули, есте Никодем писмом жидовским пописал...*»*** (РНБ, рукапісны зборнік Q. I. № 391, л. 38). У прыватнасці, П.У. Уладзіміраў адзначаў: «...незалежна ад каталіцкага ўплыву здзяйсняліся ў канцы XV - першай палове XVI ст. пераклады на рускую мову каталіцкіх аповесцей, легендаў і каталіцкай Бібліі. Да ліку такіх нямногіх выдатных перакладаў, зробленых у паўднёва-заходняй Расіі ў канцы XV стагоддзя, адносяцца тры аповесці: евангелле Мікодэма, аповесць пра трох валхваў і легенда пра св. Аляксея <...> Легенда "о оумучении" <...> не што іншае, як вядомае апакрыфічнае евангелле Мікодэма» (Владимиров 1888, 38).

Прынцыпова іншы пункт гледжання на праблему тэксту помніка быў вызначаны ў працах Я.Ф. Карскага і А. Брукнера (гл. Карский 1897; Вьस्कнер 1888). Я.Ф. Карскі на аснове падрабязнага аналізу зместу твора прыйшоў да высновы, што яго нельга атаясамліваць ні з «Евангеллем Мікодэма», ні з кананам пра «Пакуты Хрыста» (вядомых рэдакцый). «Толькі ў другой сваёй частцы <...> аповесць (курсіў мой. - Н. Г.) нагадвае розныя апавяданні з "Евангелля Мікодэма", пачатак жа ў апошнім не мае для сябе ніякіх падстаў» (Карский 1897, 20). Па меркаванню Я.Ф. Карскага, «гэта асобная аповесць пра пакуты Ісуса Хрыста, якая была перакладзена з невядомай польскай рукапіснай аповесці, састаўленай на аснове некалькіх лацінскіх казанняў, злучаных падчас даволі няўмела» (Карский 1897, 20).

На кампілятыўны характар помніка слухна ўказваў і А. Брукнер. Як лічыў даследчык, твор быў перакладзены на польскую мову з невядомай лацінскай аповесці, напісанай на аснове некалькіх кананічных і апакрыфічных крыніц, у тым ліку і на аснове «Евангелля Мікодэма» (Карский 1897, 20). Верагоднымі крыніцамі помніка А. Брукнер лічыў лацінскі

* Тут і далей пераклад аўтара. - Н. Г.

** На дадзены момант вядомы чатыры спісы помніка: РНБ, Q. I. № 391, кан. XV ст., паўустаў, 4°, л. 1-38; ДГМ, № 367, кан. XV - пач. XVI ст., паўустаў розных почыркаў, 4°, л. 354-435 адв.; РНБ, зб. П.П. Вяземскага, Q. 35, XVII ст., скарапіс розных почыркаў, л. 1-26 адв.; ДГМ, зб. А.С. Уварава, № 1897, кан. XVII ст., скарапіс розных почыркаў, 4°, л. 125-151.

*** Цытаты аформлены ў адпаведнасці з правіламі, прынятымі ў ТОДРЛ.

рыканіс «Historia evangelica» і нямецкую інкунабулу «Von der Kinthait vinders Herren Iesu Christ henant vita Christi» (Brückner 1888, 620). На жаль, ні Я. Карскім, ні А. Брукнерам грунтоўнага тэксталагічнага аналізу помніка праведзена не было. Навукоўцы абмежаваліся заўвагамі агульнага характару: не былі дакладна ўстаноўлены кананічныя і апакрыфічныя крыніцы аповесці, не вызначаны прыёмы іх выкарыстання ў творы. У той жа час ужо на гэтым этапе навуковай распрацоўкі помніка былі вызначаны прынцыпова важныя пытанні яго далейшага даследавання (аўтарства, паходжанне і фарміраванне тэксту).

Новы этап у вывучэнні тэксту аповесці «Пакуты Хрыста» звязаны з імем А.А. Савельевай (гл. Савельева 1989). Праведзенае даследчыцай падрабязнае вывучэнне структуры аповесці і яе дэталёвае супастаўленне з вядомымі пасійнымі аповесцямі выявілі арыгінальны характар помніка. Назіранні над неаднародным стылем і кампазіцыяй твора прывялі А.А. Савельеву да высновы, што ён складаецца з двух вялікіх тэкставых блокаў: арыгінальнай аповесці пра пакуты Хрыста і «Евангелля Мікодыма» з перакампанаванымі часткамі. «Але менавіта гэта перакампапоўка частак ЕМ, - піша А.А. Савельева, - сведчыць пра тое, што абодва помнікі злучалі не механічна, а паспрабавалі скласці новы цэласны твор» (Савельева 1989, 37). З мэтай абгрунтавання выказанай думкі даследчыца паспрабавала ўстанавіць дакладныя літаратурныя паралелі паміж «Евангеллем Мікодыма» і тэкстам помніка. На жаль, артыкул А.А. Савельевай не вольны ад шэрага недакладнасцей, у тым ліку і ў канцэптуальным плане. Напрыклад, у межах агучанай ёю гіпотэзы абсалютна не ўкладваецца аповесць пра Понція Пілата, якая складае асобную главу аповесці «Пакуты Хрыста», бо дадзены тэкст не мае літаратурных паралелей з «Евангеллем Мікодыма».

Такім чынам, у навуковай літаратуры да цяперашняга часу ўжо былі здзейснены пэўныя спробы вызначэння літаратурных крыніц помніка. Тым не менш іх нельга назваць сапраўды пераканаўчымі. Прыведзеныя вышэй назіранні не растлумачваюць структуру помніка цалкам і не даюць канкрэтнага ўяўлення пра яго састаў і адметнасць. Сувязь твора з папярэдняй літаратурнай традыцыяй прасочваецца ў большасці на ўзроўні ідэйна-тэматычнага ці жанрава-стылістычнага падабенства. Гэта сведчыць аб тым, што ўзнікла неабходнасць спецыяльнага даследавання, прысвечанага вывучэнню і аналізу структуры помніка. У адпаведнасці з мэтай даследавання мяркуецца вырашыць наступныя задачы: 1) даследаваць архітэктоніку помніка на макра- і мікраўзроўнях (устанавіць межы літаратурных тэкстаў, якія ўвайшлі ў склад помніка, і суаднесці тэкст адпаведных фрагментаў аповесці «Пакуты Хрыста» з іх крыніцамі); 2) разгледзець аўтарскія прыёмы пабудовы тэксту твора і іх спецыфіку (ахарактарызаваць працэс кампіляцыі як вядучы прынцып стварэння тэксту аповесці, выявіць літаратурную канцэпцыю помніка). Неабходнасць менавіта такога кірунку працы абумоўлена сітуацыяй, якая склалася ў даследчай літаратуры: практычна адзінадушнае прызнанне кампіляцыйнай прыроды аповесці не было пацверджана грунтоўным тэксталагічным вывучэннем твора*.

Падрабязны аналіз тэксту (з улікам вынікаў мінулых даследаванняў) дазволіў сфарміраваць цэласную канцэпцыю літаратурнага выгляду помніка. У працэсе даследавання мы прыйшлі да высновы, што беларуская апавесць «Пакуты Хрыста» - шматслойны кампіляцыйны твор, складальнік якога

* На жаль, праблеме кампіляцыі ў філалагічнай літаратуры да цяперашняга часу не ўдзялялася значнай увагі: недастаткова вывучаны змяненні, якія адбываюцца з тэкстам і яго мовай у працэсе кампілявання, няма параўнальных даследаванняў, прысвечаных асаблівасцям кампіляцый у разнастайных відах пісьменства. У сваім даследаванні мы абпіраліся на навейшыя працы па дадзенай праблеме Н.А. Байдарка (гл. Бондарко 2003), П.В. Марозавай (гл. Морозова 2004), А.В. Галубкова (гл. Голубков 2005), вывучэнне якіх дазволіла нам лепш зразумець і прааналізаваць структуру аповесці «Пакуты Хрыста».

імкнуўся ахапіць увесь магчымы літаратурны матэрыял, прама ці ўскосна звязаны з тэмай распяцця і ўваскрэсення Ісуса Хрыста (з'ява «каталагізацыі» тэмы, г. зн. аб'яднання ў адным вялікім помніку ўсяго, што было звязана з той ці іншай тэмай, з'яўляецца важнейшай рысай сярэднявечнай літаратуры) (гл. Андреев 1993, 66). Звесткі пра ўстойлівую традыцыю існавання падобных твораў знаходзім у працы І. Франко «Апокрыфі і легенды з украінських рукопісів» (гл. Апокрыфи 1899). «На папулярызаванне апакрыфічных легенд, асабліва "Евангелля Мікодэма" і звязаных з ім твораў, - адзначаў даследчык, - аказалі ўплыў... так званыя Пасіі» (Апокрыфи 1899, XXV). Для ўзбагачэння іх зместу кніжнікі выкарыстоўвалі «ўвесь магчымы матэрыял з Айцоў Царквы, легендаў, звярталіся і да ўласнай фантазіі... Так узніклі ў сярэднявеччы цэлыя раманы пра жыццё Ісуса, вялізныя кампіляцыі разнастайнага матэрыялу, у якіх знаходзім і містычны экстаз, і адчуванне кожнага ўдару, кожнай раны, якую цярэў Ісус перад смерцю, і схаластычныя разважанні...» (Апокрыфи 1899, XXVI).

У працэсе даследавання аповесці было ўстаноўлена, што яна ўяўляе сабой складаную структуру тэкстаў, напісаных рознымі аўтарамі і ў розны час. Помнік складаецца з чатырох розных па паходжанню тэкставых блокаў, прататыпы якіх, акрамя першага, удалося ўстанавіць у працэсе даследавання. Гэта дазволіла правесці параўнанне дадзеных частак аповесці з іх магчымымі прататыпамі, выявіць змяненні тэкставай структуры. Для вызначэння ступені і характэру пераўтварэнняў быў выкарыстаны метада параўнальна-тэксталагічнага аналізу зыходнага тэксту да і пасля кампіляцыі (ніжэй пададзена разгорнутая схема кампазіцыі помніка паводле рукапіснага спіса РНБ Q. I. №391).

Першы тэкставы блок (ПТБ) «Мука господа нашого Исуа Христа од преворотных жидов таким обычаем сталасе есть» (л. 1-16) з'яўляецца тыповай пасійнай аповесцю, якая была састаўлена на аснове некалькіх кананічных і апакрыфічных крыніц. У рукапісе дадзены тэкст падзелены на главы: «Капітулюм» (л. 13 адв.), «Матка Божья» (л. 15). Дзеянне тут пачынаецца з апісання сцэны здрадніцтва Іуды і заканчваецца эпізодам «Палажэння ў труну», які маркіруецца плачам Багародзіцы над памерлым Хрыстом. Гэта тэматычна і лагічна завершаны тэкст, напісаны прыблізна ў канцы XIV - першай палове XV ст.* На жаль, магчымы прататып аповесці выявіць не ўдалося (для вырашэння пастаўленай праблемы неабходны сумесны намаганні спецыялістаў па гісторыі старажытнабеларускай і старажытнапольскай літаратуры). Тэксталагічная структура твора можа быць прадстаўлена ў выглядзе шматузроўневай схемы: біблейскі тэкст, творы сярэднявечных містыкаў і схаластыкаў, плачы Багародзіцы, апакрыфічнае пісьменства. Для мадэлявання цэласнай мастацкай структуры ў ПТБ выкарыстаны прыцып мантажу літаратурна-літургічных і апакрыфічных тэкстаў, характэрны для ўсёй сярэднявечнай літаратурнай традыцыі.

Другі тэкставы блок «Тутъ суть пописаны надоле вси дее муки господа нашего Исуа Христа: как умучон есть, как вывел отце святыя с передопекльа. Нашол Теодозіус цесарь на ратушу Пилатове въ явных книгах» (л. 16-22 адв.) уяўляе сабой паўторны расповед пра суд над Ісусам Хрыстом і яго пакаранне. Аснову дадзенага тэксту складаюць першыя адзінаццаць глаў кароткай рэдакцыі апакрыфічнага «Евангелля Мікодэма»**. У рукапісе ён падзелены на главы: «Секвитур капитулюм» (л. 19 адв.), «О бичеванию и о умучению

* Менавіта ў гэты час у літаратуры пачынае валадарыць псіхалагічны стыль адлюстравання евангельскай драмы (гл. Хейзинга 1995, 266), яю вызначае мастацка-стылёвую адметнасць ПТБ.

** «Евангелле Мікодэма» - раннехрысціянскі апокрыф, які захаваны ў шматлікіх рэдакцыях на грэчаскай, сірыйскай, армянскай, коптскай, арабскай, лацінскай, славянскіх мовах. У навуковай літаратуры прынята размяжоўваць поўную і кароткую рэдакцыі «Евангелля Мікодэма». Кароткая рэдакцыя помніка ахоплівае главы з 1-й па 16-ю, у якіх выкладаюцца так званыя «Акты Пілата». Поўная рэдакцыя мае 27 ці 28 глаў і акрамя «Актаў Пілата» змяшчае «Сашэсце Хрыста ў пекла».

Бога» (л. 21 адв.), «О погребению Господа» (л. 22 адв.). Акрамя ўказанага тэксту да другога тэкставага блока намі ўмоўна былі аднесены заключныя главы аповесці: «О няцьстве и выбавлениу Иесепа» (л. 34), «О вказаниу Есепове» (л. 35 адв.), «Как Христос вынял Есепу от жидов» (л. 37), аснову якіх складае 12-я - пачатак главы 16-й кароткай рэдакцыі «Евангелля Мікодэма» (тыя часткі апокрыфа, якія не былі выкладзены ў папярэдніх главах аповесці). Параўнанне тэкстаў аповесці «Пакуты Хрыста» і апокрыфа выявіла, што «Евангелле Мікодэма» ў «Пакутах Хрыста» мае ў асноўным дробязныя непрынцыповыя змяненні. Гэта ці асобныя ўкрапванні эмацыянальна-ацэначнага характару, ці нязначныя дапаўненні і частковыя змяненні тэксту інфармацыйнага характару.

Трэці тэкставы блок прадстаўлены главай «О пороженіи Пилатом» (л. 22-25 адв.), якая змяшчае апавед пра нараджэнне і смерць Пілата, запазычаны з «Залатой легенды» Якава Варагінскага, у прыватнасці, перад намі ўрывае з апавядання «De passione domini»* (Jacobus de Voragine 1846, 231-235). Дадзены зборнік, састаўлены каля 1275 г. на лацінскай мове, уяўляе сабой кампіляцыю розных тэкстаў рэлігійнага характару. Дзякуючы выдатным літаратурным здольнасцям яе складальніка, «Залатая легенда» яшчэ пры жыцці аўтара атрымала шырокае распаўсюджванне ў Італіі і па-за яе межамі, а ў XIV-XV ст. помнік стаў непасрэднай крыніцай многіх заходне-еўрапейскіх твораў (гл. Кирпичников 1896, 453-454). Праведзены супастаўляльны аналіз абодвух тэкстаў паказаў, што ўрывае з апавядання «De passione domini» прадстаўлены ў аповесці «Пакуты Хрыста» амаль у даслоўным выглядзе. Дапаўненні, унесеныя ў тэкст, нязначныя і не перавышаюць межаў аднаго сказу. Выяўленыя прыклады скарачэння тэксту, верагодна, былі абумоўлены прычынамі стыліставага характару (з мастацкага пункта гледжання гэта самыя няўдалыя часткі тэксту).

Чацвёрты тэкставы блок уключае наступныя главы аповесці: «О з мертвых устаниу» (л. 25), «То писали на листех Каринус да и Ленциус» (л. 27), «О скажении пекла так писано» (л. 29), «Сведечество з мертвых Божьего устания» (л. 30), «Как Пилат писал лист до цесаря Тиберия» (л. 30 адв.), «Сведечество з мертвых» (л. 31-34). Умоўна яны былі разбіты намі на тры тэкставыя фрагменты, кожны з якіх адзначаны асобым аўтарскім пачаткам: 1-ы фрагмент «О з мертвых устаниу» (л. 25); 2-і фрагмент «То писали на листех Каринус да и Ленциус» (л. 27), «О скажении пекла так писано» (л. 29), «Сведечество з мертвых Божьего устания» (л. 30), «Как Пилат писал лист до цесаря Тиберия» (л. 30 адв.); 3-і фрагмент «Сведечество з мертвых» (л. 31-34). Усе тры фрагменты з'яўляюцца арыгінальнымі перапрацоўкамі другой часткі поўнай рэдакцыі «Евангелля Мікодэма», якая распавядае пра сашэсце Хрыста ў пекла. На нашу думку, яны належаць розным аўтарам, бо адна і тая ж тэма - тэма сашэсця Хрыста ў пекла - выкладзена ў іх па-рознаму, што абумовіла выбар стылістычных прыёмаў для апрацоўкі зыходнага літаратурнага матэрыялу.

Выяўленая колькасць літаратурных крыніц твора дазваляе сцвярджаць, што мяркуемы ўкладальнік аповесці «Пакуты Хрыста» быў начытаным кніжнікам, які меў свабодны доступ да разнастайных пісьмовых крыніц. Крапатлівая і працаёмкая рэдактарская работа была звязана не толькі з

* На жаль, складаная гісторыя тэксту «Залатой легенды» не дазволіла да гэтага часу здзейсніць крытычнае выданне названага выдатнага літаратурнага помніка. У сучасных даследаваннях параўнанні тэксту робяць звычайна на аснове выдання Т. Грэссе, якое не з'яўляецца крытычным, але ўлічвае асаблівасці арыгінала і познія дапаўненні. Паколькі на сённяшні дзень тэкст зборніка не перакладзены ні на беларускую, ні на рускую мовы, прадстаўлены ў аповесці «Пакуты Хрыста» ўрывае з апавядання «De passione domini» (Jacobus de Voragine 1846, 231-235) быў перакладзены па нашай просьбе з лацінскай мовы на рускую Дз.Г. Мінкевічам.

пошукам тэкстаў, але і з іх арганізацыяй, размяшчэннем. Добра бачныя «швы» на стыку тэкставых блокаў аповесці і ўнутры іх сведчаць пра тое, што тэкст яе з'яўляецца вынікам працы не вельмі вопытнага кампілятара, які не зусім удала злучыў паміж сабой тэксты, што меліся ў яго распараджэнні. Указаная асаблівасць твора неаднаразова адзначалася даследчыкамі, якія звярталіся да тэксту помніка (гл. Карский 1897, 20). Тым не менш тэкст аповесці ні ў якім разе нельга разглядаць як простую кампіляцыю: у ім прасочваецца пэўная літаратурная канцэпцыя. Тэматыка тэкстаў і іх размяшчэнне ў складзе помніка выразна сведчаць аб тым, што невядомы аўтар твора абапіраўся на традыцыю існавання жанра «Passio Christi» ў сярэднявечных заходнееўрапейскіх літаратурах.

Такім чынам, аналіз тэксту аповесці «Пакуты Хрыста» выявіў высокі «каэфіцыент кампілятыўнасці» (гл. Голубцова 1982) помніка. Перад намі ўвасабленне тыповага для сярэднявечнай літаратуры зліцця-«напластавання» ў рамках аднаго твора некалькіх самастойных тэкстаў. У працэсе даследавання было ўстаноўлена, што помнік складаецца з чатырох тэкставых блокаў, крыніцамі якіх сталі: невядомая пасійная аповесць, кароткая рэдакцыя «Евангелля Мікодыма», урывак з апавядання «Пакуты Госпада» з «Залатой легенды» Якава Варагінскага, тры арыгінальныя перапрацоўкі другой часткі поўнай рэдакцыі «Евангелля Мікодыма». Помнік арганічна ўпісваецца ў лік кампілятыўных прац позняга Сярэднявечча, арыентаваных на «энцыклапедызм» адлюстравання той ці іншай тэмы. Аповесць уяўляе сабой своеасаблівую выбарку тэкстаў, якія раскрываюць тэму распяцця, смерці і ўваскрэснення Ісуса Хрыста. Адзінства задумы дазваляе разглядаць аповесць «Пакуты Хрыста» як самастойнае сачыненне, але асобага, сярэднявечнага тыпу. «Цяпер, - адзначаў Дз.С. Ліхачоў, - мы патрабуем ад мастацкага твора поўнага адзінства стылю, жорсткага адзінства ідэй, поўнай адсутнасці швоў і адрозненняў у асобных частках <...> Мастацкае адзінства ў Старажытнай Русі разумелася намнога шырэй. Гэта магло быць адзінства ансамбля, створанага на працягу дзесяцігоддзяў і захаваўшага аўтарскія асаблівасці ў кожным са сваіх розначасовых слаёў» (Лихачев 1997, 20-21). Бясспрэчным пацверджаннем выказанай думкі з'яўляецца той факт, што твор перапісваўся і перапрацоўваўся старажытнымі кніжнікамі як адзінае цэлае.

Крыніцы

- РНБ, рукапісны зборнік Q. I. № 391.
РНБ, рукапісны зборнік П.П. Вяземскага, Q. 35.
ДГМ, рукапісны зборнік № 367.
ДГМ, рукапісны зборнік А.С. Уварава, № 1897.

ЛІТАРАТУРА

- Андреев М.Л. Рыцарский роман в эпоху Возрождения. Начальный период // Культура Возрождения и средние века: Сб. ст. М., 1993. С. 165-172.
Апокрифи і легенды з украінських рукописів / Збір., упорядкував і пояснів І. Франко: У 5 т. Т. 2. Апокрифи новозавітні. 1899. Львів, 1896-1910.
Бондарко Н.А. Проблемы авторства и стабильности текста в южнотемской духовной прозе XIII в. // Восточная Европа в древности и Средневековье. XV Чтения памяти члена-корреспондента АН СССР В.Т. Пашуто: Материалы конф., Москва, 15-17 апр. 2003 г. М., 2003. С. 25-31.
Владимиров П. В. Доктор Франциск Скорина. Его переводы, печатные издания и язык. СПб., 1888.
Голубков А.В. Anekdoty и ана: компилятивные жанры на исходе Средневековья // Жанры и формы в письменной культуре Средневековья. М., 2005. С. 126-141.
Голубцова Е.С., Кошеленко Г.А. История древнего мира и «новые методики» // Вопр. истории. 1982. № 8. С. 70-82.
Карский Е.Ф. Западнорусский сборник XV века, принадлежащий Императорской Публичной библиотеке, Q. I. № 391. Палеографические особенности, состав и язык рукописи. СПб., 1897. Отд. отт. из Известий Отд-ния рус. яз. и словесности Имп. акад. наук, т. II (1897 г.), кн. 4. С. 964-1036.

Кирпичников А. Легенда // Энциклопедический словарь: В 82 т. / Под ред. И.Е. Андреевского (до буквы В), К.К. Арсеньева и Ф.Ф. Петрушевского. СПб., 1890-1907. Т. 17. 1896. С. 453-456.

Колпинский Ю., Веймарн Б. Введение // Всеобщая история искусств: В 6 т. М., 1956-1966. Т. 2. Искусство средних веков. Кн. 1. 1960. С. 9-22.

Лихачев Д.С. Величие древней литературы // Библиотека литературы Древней Руси: В 20 т. Т. 1. XI—XII. СПб., 1997. С. 7-24.

Морозова П.В. Язык и жанр немецких медицинских рукописей XIV-XV веков: Дис. ... канд. филол. наук. М., 2004.

Савельева О.А. Пассийные повести в восточнославянских литературах: Вопросы текстологии // Христианство и церковь в России феодального периода. Новосибирск, 1989. С. 30-44.

Хёйзинга Й. Осень Средневековья = Herfsttij der middeleeuwen: Исследование форм жизненного уклада и форм мышления в XIV и XV вв. во Франции и Нидерландах. 3-е изд., испр. М., 2002.

В г ü с к н е г А. Fremde Vorlagen und Fassungen slavischer Texte // Archiv für slavische Philolo-gie. 1888. XI B. P. 613-622.

Jacobus de Voragine. Legenda aurea: vulgo historia lombardica dicta / Jacobi a Voragine; ad optimorum librorum fidem recensuit Th. Graesse. Dresdae; Lipsiae, 1846.

Паступіў у рэдакцыю 06.02.07.

Наталля Віктараўна Гальго - аспірант кафедры гісторыі беларускай літаратуры. Навуковы кіраўнік - кандыдат філалагічных навук, дацэнт, загадчык кафедры гісторыі беларускай літаратуры Т.П. Казакова.